

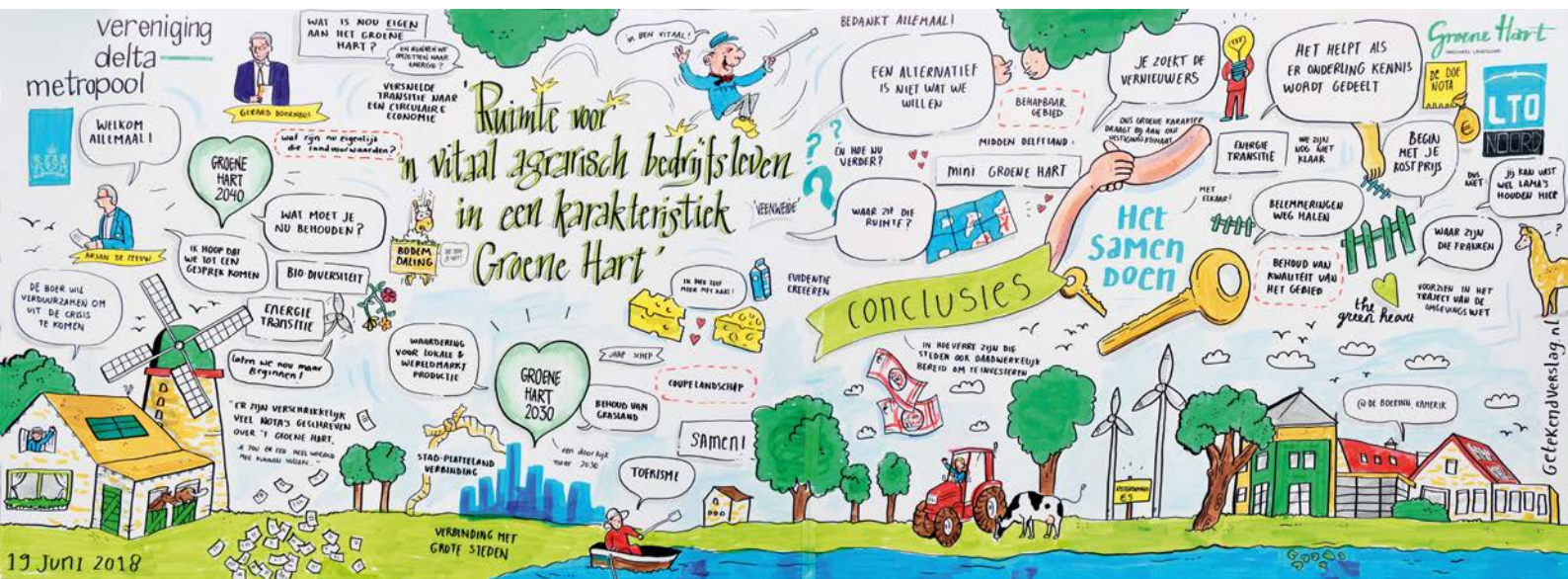
Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Ministerie van Onderwijs, Cultuur en
Wetenschap

Regiotafel Groene Hart

*Ruimte voor een vitaal agrarisch bedrijfsleven in
een karakteristiek Groene Hart*

19 juni 2018

Het wordt nogal eens als tegenstelling gezien: economische ontwikkeling en behoud van karakteristiek landschap. Maar is dat ook zo? Tijdens de Regiotafel Groene Hart, georganiseerd door de Stuurgroep Groene Hart, LTO-Noord, Vereniging Deltametropool en de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, gaan agrarische ondernemers, gebiedsverenigingen en gemeenten met elkaar in gesprek over gezamenlijke uitdagingen voor het bijzondere veenweidelandschap tussen de grote steden in de Randstad.

Als of het zo was afgesproken besteedde dagblad Trouw op de dag van de Regiotafel Groene Hart uitgebreid aandacht aan de toekomst van de agrarische sector. Op basis van uitgebreid onderzoek onder boeren over hun eigen visie op de ontwikkeling van de sector, kopt Trouw op de voorpagina van de krant: 'Boer wil verduurzamen om uit de crisis te komen'. Uit het onderzoek 'De staat van de boer' komt onder meer naar voren dat boeren op zoek zijn naar verandering omdat zij niet positief zijn over de ontwikkelingen in de agrarische sector en een overstap willen maken naar een meer duurzame bedrijfsvoering. Duurzamer boeren is in de ogen van de ondervraagden beter voor het milieu en economisch meer verantwoord.

Op zoek naar balans

Het onderzoek is de aftrap van een Nationaal Landbouwdebat en sluit aan bij het thema van de regiotafel Groene Hart. Want met welke opgaven heeft het Groene Hart als landschap te maken? En welke uitdagingen liggen er voor mensen die daar werken? Hoewel het aantal mensen dat in de agrarische sector actief is, kleiner wordt, is agrarische activiteit onlosmakelijk verbonden met het Groene Hart, dat van oorsprong ook een werklandschap is. Arjan de Zeeuw, directeur kennis en advies bij de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed, maakt in zijn welkomstwoord in

de Boerinn in Kamerik, nabij Woerden, duidelijk dat de uitdaging van de regiotafel is om op zoek te gaan naar een eigentijdse balans tussen de landschappelijke kwaliteiten van het Groene Hart, de economische vitaliteit van het gebied en de druk van buitenaf, waaronder de toenemende vraag naar nieuwe woningen.

Landelijk gebied verandert

Hoe staan de buitengebieden er in Nederland voor? In een korte film waarin onderzoeker Anne Seghers op zoek gaat naar 'de toekomst van het buitengebied' wordt duidelijk dat de druk op het platteland toeneemt. "Boeren zijn nog steeds de grootste grondgebruiker, maar het lijkt er op dat zij steeds minder de koers bepalen," zo luidt een treffende uitspraak van Seghers. Het platteland kent diverse problemen en uitdagingen. Om er een paar te noemen: leegstand, schaalvergroting, vergrijzing, krimp, verstedelijking, recreatie, de energietransitie en verrommeling hebben op uiteenlopende wijzen invloed op het boerenbedrijf. En op het landschap. Want wat komt er voor in de plaats als steeds meer boerenbedrijven uit het landschap zouden verdwijnen? Een deel van de boeren speelt in op maatschappelijke en economische veranderingen. Door actief te zijn op het gebied van natuurbeheer, land te gebruiken voor de opwekking van duurzame energie, recreatie, maar ook door agrarische nichemarkten te zoeken en nieuwe markten aan te boren.

Met al die nieuwe ontwikkelingen is een goede ruimtelijke inrichting vanuit het oogpunt van behoud van het karakter van het bijzondere veenweidelandschap essentieel. "De Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed wil dat landschap niet op slot zetten, maar een debat voeren over de waarden ervan, zodat de kwaliteiten van het landschap uitgangspunt zijn voor verandering." aldus De Zeeuw.

Sturing op het Groene Hart

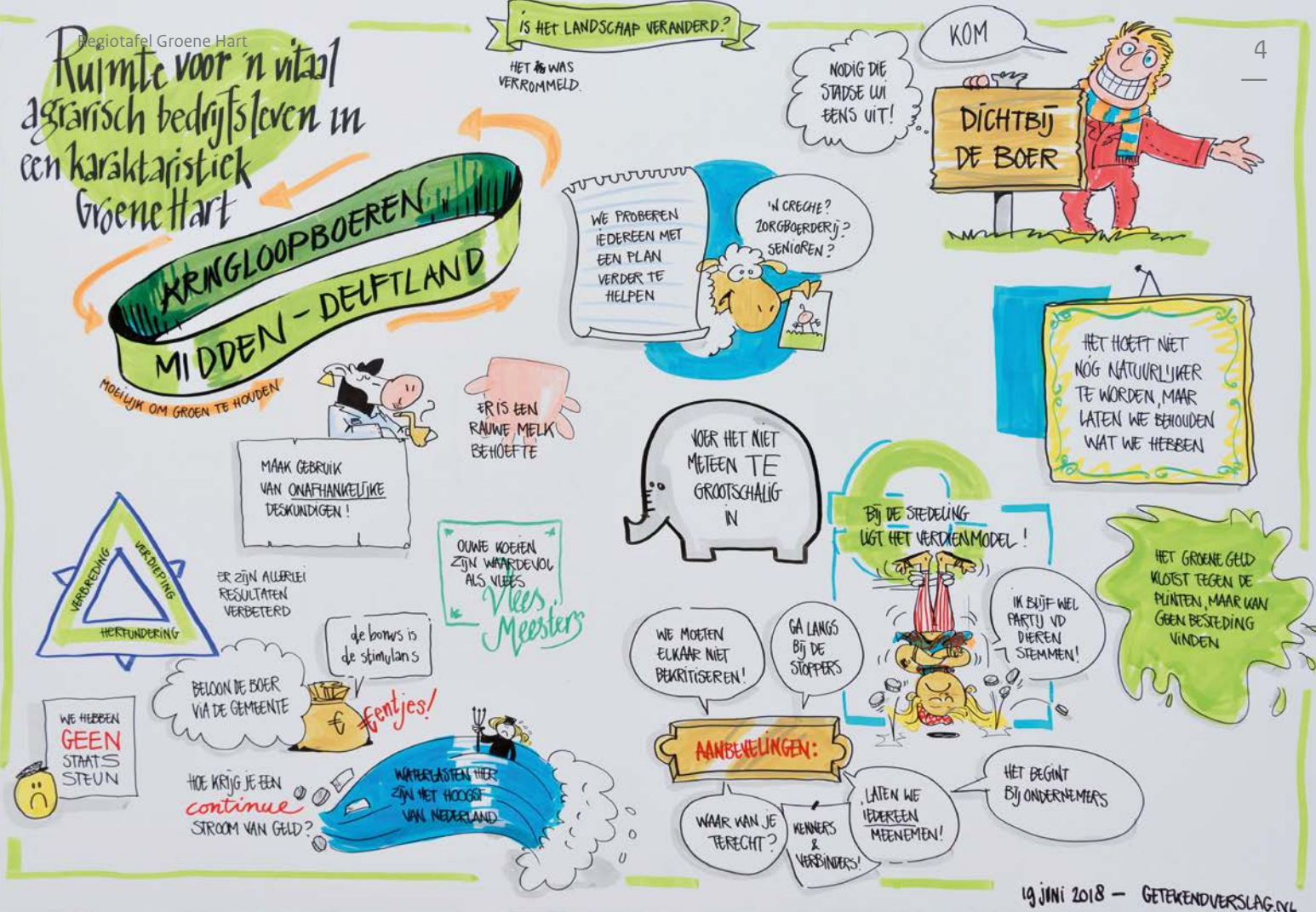
Hoe kijken verschillende stakeholders aan tegen de opgaven voor het Groene Hart? Voormalig LTO-voorzitter Gerard Doornbos is een van ambassadeurs van de Stuurgroep Nationaal Landschap Groene Hart, een samenwerkingsverband van de provincies Noord- en Zuid-Holland, enkele middelgrote gemeenten en waterschappen. De Stuurgroep Groene Hart volgt ontwikkelingen in het gebied en ondersteunt die waar mogelijk.

Doornbos geeft aan dat het samenwerkingsverband van regionale en lokale overheden onlangs het 'Perspectief Groene Hart 2040' heeft gepubliceerd. De kern daarvan is dat in de ogen van de stuurgroep het Groene Hart geen museum is, maar op een verantwoorde manier rekening moet houden met maatschappelijke veranderingen. "De karakteristieken van het gebied met zijn unieke landschap en identiteit zijn leidend, maar dat wil niet zeggen dat er niet iets kan veranderen." Volgens Doornbos gaat het om randvoorwaarden die het kader moeten vormen voor een toekomstige omgevingsvisie. Daarin moet duidelijk worden waar, in welke vorm en in welke mate claims zoals de productie van hernieuwbare energie en eventueel woningbouw gehonoreerd kunnen worden. De vernieuwing van het agrarische bedrijf hoort daar volgens hem ook bij.

Doornbos licht enkele opgaven uit die volgens de Stuurgroep essentieel zijn voor een vitaal Groene Hart. Ten eerste is dat de bodemdaling. "Die is bepalend voor het gebied." Doornbos wijst er op dat bodemdaling tegengaan niet mogelijk is. "Wel kunnen we proberen het proces te vertragen. We weten nog te weinig over de mogelijkheden, maar onderwaterdrainage en ook een andere bedrijfsvoering zouden kunnen helpen om het proces langzamer te laten verlopen. Doornbos pleit er voor om het onderwerp bodemdaling een belangrijke plek in het beleid voor het Groene Hart te geven.

Een tweede opgave is de noodzaak ‘substantieel ruimte te maken voor eigen energieproductie’, aldus Doornbos. “Het is van wezenlijk belang voor het landschap dat we dit zorgvuldig positioneren. We moeten energie-installaties, die nodig zijn voor de ambitie om energieneutraal te zijn in 2050, aan de hand van eenduidige uitgangspunten van overheden inpassen in het landschap.”

Mobiliteit noemt Doornbos als derde opgave. “Bereikbaarheid is van belang, maar uit landschappelijk oogpunt heeft het de voorkeur geen nieuwe wegen aan te leggen, maar om te innoveren op bestaande mogelijkheden.” De ambassadeur doelt daarmee onder meer op vervoer over water en meer gebruik van e-bikes.”

De vierde opgave, ontwikkeling en verduurzaming van het economische profiel, die Doornbos noemt heeft direct betrekking op de agrarische bedrijfsvoering. “We zoeken naar mogelijkheden voor een versnelde transitie naar een circulaire economie. Daarnaast is het noodzakelijk om nieuwe verdienmodellen te ontwikkelen. Denk dan bijvoorbeeld aan andere teelten, recreatie, ecosysteemdiensten en beheerders van het open landschap.”

Agrariërs hebben iets te bieden

Jaap Schep van LTO Noord en themahouder Ruimtelijke Ordening in Zuid-Holland gaat in op de vragen wat de agrarische sector te bieden en nodig heeft. In lijn met het

eerder genoemde onderzoek ‘De staat van de boer’ geeft hij aan dat de agrarische sector een belangrijke rol kan blijven spelen in het Groene Hart. “Als beheerder van het landschap en door boerenbedrijven te verduurzamen.” Volgens Schep past grondgebonden veehouderij goed bij het behoud van het karakteristieke grasland in het Groene Hart.

Daarnaast benoemt Schep ook wat de agrarische sector nodig heeft om in het gebied te bestaan. “Boeren produceren voor de lokale markt, maar een deel zal ook voor de export bestemd zijn om een rendabele bedrijfsvoering mogelijk te maken.”

Logistiek is daarbij een aandachtspunt, aldus de LTO-woordvoerder. Daarnaast vindt Schep dat er meer ruimte moet komen om te ondernemen door de verbinding tussen stad en platteland te versterken, onder meer door recreatie en toerisme, boerderijwinkels en zorgboerderijen meer perspectief te bieden. Net als Doornbos pleit Schep voor een integraal plan voor de opwekking van duurzame energie waarbij boerenland zo lang mogelijk buiten schot blijft. "Benut eerst de bestaande daken, vervolgens de stadsranden of biedt tijdelijke bestemmingen, maar offer niet zomaar agrarische gronden op." En LTO ziet bodemdaling eveneens als een urgent probleem. "Laten we proberen te innoveren om bodemdaling te vertragen." Onderwaterdrainage, het scheuren van grasland minimaliseren en maasteelt verbieden zijn volgens Schep mogelijke

oplossingen. Tenslotte pleit hij voor agrarische structuurversterking door landbouw- en ander verkeer te scheiden en de agrarische kavels beter in te delen waardoor veiliger en duurzamer gewerkt kan worden.

Kringloopboeren

Er zijn al voorbeelden waarbij boeren op vernieuwende manieren samenwerken en op een andere manier dan gebruikelijk omgaan met de omgeving. Een voorbeeld is het netwerk van kringloopboeren in Midden-Delfland, het buitengebied tussen Delft, Rotterdam en Den Haag. Frank Verhoeven van Boerenverstand en trekker van het initiatief Kringloopboeren, is ongeveer tien jaar geleden met het samenwerkingsverband begonnen. "Het bleek moeilijk om boeren in dit gebied, ingeklemd tussen grote steden, te behouden want de ruimte is beperkt, terwijl er een opgave lag en ligt om het groen te houden. Als er geen boeren zijn dan is er geen drager voor grasland." Tegelijkertijd was er voor de boeren reden om hun bedrijfsprocessen te optimaliseren en de relatie met de stedelijke omgeving te versterken en om hun manier van boeren te verdiepen.

Om de kosten van de boeren in kaart te brengen met het doel die te beperken, is een programma opgezet waarin gekeken wordt waar bespaard kan worden. Dat is goed voor de boerenonderneming, maar het blijkt ook milieuwinst op te leveren. Zo zijn de aangesloten boeren minder

vaak gaan vervoeren, hebben zij hun CO₂ uitstoot beperkt en produceren de boeren meer met minder verlies van fosfaat en stikstof. “We hebben de vinger op de zere plek gelegd. Waar kunnen we besparen en wat kunnen de boeren van elkaars cijfers leren?”

Om de positieve resultaten maatschappelijk zichtbaar te maken, is een zogenoemd Kringloopcertificaat geïntroduceerd dat aangeeft wat gepresteerd is boven de wettelijke milieueisen. Voor de boeren betekent dit ook een financiële prikkel omdat zo'n dertig boeren jaarlijks duizend euro als 'prijs' hebben ontvangen. Dit kan overigens binnen de regels voor staatssteun. Het project is mogelijk doordat er een compensatiefonds is opgericht met een eenmalig budget in verband met het doortrekken van de A4 door Midden-Delfland.

Verhoeven zou graag nog een stap verder gaan door het kringloopcertificaat als een soort toegangsbewijs te gebruiken voor het verkrijgen van vergunningen, groenfinanciering, premies en kortingen en lagere waterschapslasten (Midden-Delfland kent de hoogste waterschapslasten van Nederland). Op die manier zou de beloning van boeren die een positieve bijdrage leveren aan verduurzaming verder uitgebreid kunnen worden.

Naast het positief waarderen van de inzet van boeren op het gebied van het milieu, heeft een deel van de kringloopboeren een netwerk in de omliggende steden opgebouwd waar aan ongeveer dertig afzetpunten melk geleverd wordt. Zes kringloopboeren werken in een gebiedscoöperatie samen onder de naam Delflandse hof. Daarnaast levert een aantal boeren onder de naam Delflandse Vleesmeesters vleespakketten aan consumenten.

Het is duidelijk dat de boeren in Midden-Delfland hebben ingezien dat zij in de context waarin zij opereren, meer samen moeten werken, hun kosten moeten beperken en de relatie met de stedelijke omgeving moeten versterken. Daardoor zijn met succes nieuwe wegen ingeslagen. Wat daarbij van groot belang is geweest, is dat het openhouden van het landschap voor de gemeente Midden-Delfland tot speerpunt van het beleid is gemaakt en daarnaast dat er middelen beschikbaar waren met het compensatiefonds voor de A4.

Groot Wilnis-Vinkeveen

Een ander gebied waar tien betrokken partijen de handen ineen geslagen hebben is Groot Wilnis-Vinkeveen dat in de

gemeenten De Ronde Venen en Stichtse Vecht ligt. Om het veenweidelandschap te behouden en verder te ontwikkelen, is in 2010 voor dit gebied een convenant gesloten. Dat kwam tot stand nadat tien jaar eerder veel weerstand was ontstaan tegen de geplande Ecologische Hoofdstructuur. Met inzet van vertrouwenspersonen en veel omgevingscommunicatie, waarbij agrariërs inspraak hadden, is er een nieuw plan ontstaan voor de ontwikkeling van het gebied. De betrokken partijen hebben afgesproken zich in te zetten voor schoon water, het beperken van bodemdaling, veelzijdige natuur, vitale landbouw en weidse recreatie.

In de afgelopen jaren zijn melkveebedrijven gemoderniseerd, geldt de polder als een toonaangevend weidevogelgebied en is de ecologische diversiteit verbeterd. De agrariërs zijn daarbij verantwoordelijk voor het natuurbeheer. De boeren die in het gebied werken, zoals Joost Samson, melkveehouder, agrarisch natuurbeheerder en eigenaar van restaurant en ontmoetingsplek De Grote Sniep, hebben die verandering mee vormgegeven en zo gezorgd voor een landschap waar iedereen trots op is. “We konden zelf met ideeën komen over wat we wilden verbeteren in het gebied,” aldus Samson. Zo'n ontwikkeling zou melkveehouder Richard Korrel ook graag in zijn provincie Noord-Holland zien. “Partijen praten over, maar niet met het gebied.” Om die reden is recent het initiatief genomen om meer samen te werken in Amstelland, een buitengebied dat dicht tegen Amsterdam en Amstelveen aanligt. Zo hebben de Jonge Agrariërs Amstelland, waar ook Korrel lid van is, samen met vijftien andere partijen een manifest opgesteld om de landschappelijke waarde van Amstelland te beschermen en versterken.

De stad meer betrekken

Paul Gerretsen, agent van Vereniging Deltametropool, bespreekt de belangrijkste opbrengsten van de regiotafel Groene Hart met de deelnemers. De samenhang tussen stad en platteland wordt sterker. Er ontstaat meer maatschappelijk bewustzijn over onze voedselproductie en steden koesteren hun omringende landschap meer. De ruimte om agrarisch te ondernemen is er ook. Maar waar ligt de ruimte om de kwaliteiten van dat landschap in te zetten voor de steden? Gerretsen ziet dat partijen in verschillende buitengebieden de handen ineen slaan om gezamenlijk een blok te vormen tegen ongewenste ontwikkelingen en tegelijkertijd samen te werken om de kwaliteiten van een gebied te versterken. "Voorheen werden regels opgelegd, nu komt initiatief vanuit de betrokkenen zelf." Volgens Gerretsen is dat essentieel om grote opgaven zoals de energietransitie in goede banen te leiden.

Uit de gesprekken van de Regiotafel Groene Hart blijkt dat ruimte voor diversiteit, zowel productie voor de wereldmarkt als voor de lokale markt, belangrijk is en de wens voor verscheidenheid bij agrarische ondernemers alleen maar toeneemt. Uit de gesprekken blijkt eveneens dat succesvolle vernieuwing van buitengebieden alleen tot stand komt als overheden focussen op de koplopers en middenmoot die willen meegroeien, veranderen en innoveren. Overheden kunnen dat veranderingsproces faciliteren met beleid, instrumenten en soms ook met financiële middelen.

De inzet van de gebiedscoöperatie en vertrouwenspersonen bij de uitvoering van het convenant Groot Wilnis-Vinkeveen was cruciaal om van onderop met goede ideeën te komen voor de ontwikkeling van het gebied. In Midden-Delfland is het van belang dat de gemeente het mogelijk maakt dat er gebiedsgericht en met agrariërs wordt gezocht naar nieuwe verdienmodellen. Het is duidelijk dat extra en nieuwe activiteiten nodig zijn om rendabel te boeren en daarmee ook het landschap te behouden.

De betrokkenheid van de grote steden daarbij laat nog te wensen over. "De grote steden profiteren wel van het groen als belangrijke factor in het vestigingsklimaat, maar dragen in kennis, ondersteuning en financiële middelen niet of nauwelijks bij." Het is tekenend dat de grote steden niet vertegenwoordigd zijn in de Stuurgroep Groene Hart. Tijdens de bijeenkomst wordt opgeroepen om de relatie stad en buitengebied veel sterker en op diverse terreinen te leggen. Omgevingsvisies die voor buitengebieden gemaakt moeten worden, bieden daarvoor een kans. Opgeroepen wordt om, voordat de omgevingsvisies het kader voor de toekomst bieden, vooral aan de slag te gaan door de samenwerking met stakeholders te zoeken, het boerenbedrijf te vernieuwen, de relatie met de stad te versterken en dat met behoud van kenmerkende landschappelijke kwaliteiten.

Joost Zonneveld

Colofon

Met kennis en advies geeft de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed de toekomst een verleden.

Erfgoed en Ruimte

Nederland verandert voortdurend. Hoe houden we het karakter van Nederland zichtbaar? Met Erfgoed en Ruimte zet de Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed samen met andere partijen in op ruimtelijke ontwikkeling vanuit cultuurhistorische inspiratie.

Infodesk

Meer weten over hoe u cultureel erfgoed kunt meenemen in een ruimtelijke opgave? Laat u inspireren door praktijkvoorbeelden op www.kiezenvoorkarakter.nl.

Zelf aan de slag? Check dan onze dossiers op www.erfgoedenruimte.nl

Voor al uw overige vragen:
033-4217456 of info@cultureelerfgoed.nl

Rijksdienst voor het Cultureel Erfgoed
Smallepad 5, 3811 MG Amersfoort
Postbus 1600, 3800 BP Amersfoort
033-4217421
www.cultureelerfgoed.nl

Aan deze uitgave kunnen geen rechten worden ontleend.